

מעדני שבת

פרשת בשלח תשפ"ג

גליון של"א

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י הרב מתתיהו אליהו הכהן זילביגר שליט"א

אסור ליהנות ממעשה נסים

בספר ישרש יעקב כתב בשם המפרשים דכיון דהחומץ היה בעולם אלא דנשתנה טבעו לכן יכול ליהנות ממנו ורק אם נעשה דבר חדש בזה אין להנות.

עוד איתא בגמ' שם מעשה שאחד בנה בית ולא הגיעו הקרשים עד הכותל ועשה ר' חנינא בן דוסא נס שהגיעו הקרשים עד הכותל. וקשה אסור להנות ממעשה נסים, הגבורת ארי מיישב דוקא למי שנעשה הנס בשבילו אינו מן הראוי שיהנה ממעשה הנס וכל הני בשבילן ובזכותן נעשה הנס דחלא הוי סמידא בזכות הציבור נעשה הנס וכן כולן אבל היא דכשורי לא נעשה הנס בשביל מי שבנה את הבית אלא בשביל ר' חנינא וא"כ מותר לבעל הבית ליהנות ממנו.

איתא בגמ' (ברכות ה'): רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא, עשה תשובה והדר חלא והוה חמרא, ואיכא דאמרי אייקר חלא ואיזדבן בדמי דחמרא. אפשר שנחלקו האם יש בזה דין שאסור להנות ממעשה נסים, לישנא קמא ס"ל כדברי הישרש יעקב שכיון שהחומץ בעין אין בזה איסור להנות אם נעשה יין אבל לישנא בתרא ס"ל שיש בזה איסור ולכן לא היה נס שנעשה יין אלא רק שנתייקר החומץ.

איתא בגמ' (מנחות ס"ט): בעי ר' זירא חיטין שירדו בעבים מהו, למאי אי למנחות אמאי לא, אלא לשתי הלחם מאי כו', תוס' מפרשים דע"י נס ירדו בעבים. בספר מנחת כהן הקשה דא"כ יופסלו למנחות דהא קי"ל דבעינן קרבן ממשקה ישראל מן המותר לישראל ומעשה נסים לא הוי מן המותר דאיתא בתענית שאסור ליהנות ממעשה נסים. המצפה איתן שם מיישב שהאיסור אינו אלא ממידת חסידות ולא מן הדין.

בספר יכהן פאר (על הרמב"ם תמידין ומוספין ח') מיישב דכיון דמצות לאו להנות ניתנו ולישראל בלי הנאה באמת מותר לכן לא שייך בזה לומר דלא הוי ממשקה ישראל.

הפנים יפות בפרשתינו כתב דמה שצויה להם שילקטו שיעור עומר לגולגולת לכל אחד, אף דכתיב בתר הכי וימודו בעומר ולא העדיף המרבה וגו', דאפילו לקט מעט היתה הברכה בו למלאות עומר לגולגולת, ואפ"ה צוה להם שלא יסמכו על הנס כמו שאמרו חז"ל שאסור ליהנות ממעשה נסים וצוה להם שיכוונו למדת עומר לגולגולת, ואם לא יוכלו לצמצם הן לרב או למעט בזה היה הנס להשוותם כולם יחד למדת עומר לגולגולת.

איתא בגמ' (יומא ל"ט): בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירות בזמניהן, וכיון שהרוח מנשבת בהן היו נושרין פירותיהן, שנאמר ירעש כלבנון פרו, ומהן היתה פרנסה לכהונה. התפארת ישראל (מידות פרק ג) תמה הרי אין ליהנות ממעשה נסים, ומיישב דשעת הדחק שאני.

השל"ה (פ' לך לך, דרך חיים) כתב שהמקור לדין זה הוא מאברהם אבינו שבעת שנצח הד' מלכים לא רצה ליקח מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד, כג), מפני שכל הנצחון היה מחוץ לטבע ממעשה נסים לא רצה ליהנות ממעשה נסים.

כתיב (טו, טז) 'ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא וגו'. החיד"א בספר נחל קדומים מפרש דברי הפסוק על פי מה שאמרו בגמ' (מסכת תענית) אסור להנות ממעשה נסים ולכן חששו ישראל לאכול את המן. ורק משום פקוח נפש היה מותר להם ליהנות ממעשה נסים, וזהו כוונת הפסוק 'ויענך וירעיבך ויאכילך את המן' כלומר מסיבת פקוח נפש דהיינו וירעיבך לזה ויאכילך את המן.

איתא בגמ' תענית (כ"ד). אלעזר איש בירתא כד הוו חזו ליה גבאי צדקה הוו טשו מיניה, דכל מאי דהוה גביה יהיב להו. יומא חד הוה סליק לשוקא למיזבן נדוניא לברתיה, חזויהו גבאי צדקה שקל כל דהוה בהדיה ויהיב להו. פש ליה חד זוזא, זבן ליה חיטי, ואסיק שדייה באכלבא. אתאי דביתהו, אמרה לה לברתיה מאי איתאי אבוך אמרה לה כל מה דאייתי באכלבא שדיתיה. אתאי למיפתח בבא דאכלבא חזת אכלבא דמליא חיטי, וקא נפקא בצינורא דדשא, ולא מיפתח בבא מחיטי. אזלא ברתיא לבי מדרשא, אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך, אמר לה הרי הן הקדש עליך, ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל. רש"י מפרש משום דמעשה נסים הוא, ואסור לאדם להנות מנס, כדאמר' (כ'): ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו.

וכן מצינו בגמ' שם (כ"ד): אמר רב מרי ברה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא, חזאי למלאכי דאימדו למלחי דקא מייתי חלא ומלונוהו לארבי והוה קמחא דסמידא, אתו כולי עלמא למיזבן. אמר להו מהא לא תיזבנון, דמעשה נסים הוא. ופרש"י וכמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב. המצפה איתן מקשה דלעיל פרש"י דאסור ליהנות מנס משום דמנכין לו מזכיותיו, ומיישב שרק ביחיד מנכין אבל בצבור אין מנכין.

עוד איתא בגמ' שם (כ"ה). מעשה בבתו של ר' חנינא בן דוסא שכלי של חומץ נתחלף לה בכלי של שמן, והדלקתה ממנו אור לשבת. והיה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה. ורש"י מפרש הדליק ממנו נר אחר ליהנות בו, ונר של מעשה נסים כיבה.

עיקר נר בשבת הוא משום שלום בית שיהנו לאורו, וקשה האיך היתה בתו של ר' חנינא בן דוסא מותרת ליהנות מהנר שדלק ע"י נס. מזה מוכח דלצורך מצוה אין שום איסור ליהנות, ולכן בנר שבת דהוי מצוה שפיר היתה מותר ליהנות, אך כל זה בשבת שלא היה עצה אחרת דלא היו יכולין להדליק נר אחר אבל במוצאי שבת דהיה עצה להדליק נר אחר ולא היו מוכרחין ליהנות מהנר שדלק ע"י נס, שפיר עשו כן ולא רצו ליהנות מנר שדלק.

גם ר' צדוק (דברי חלומות אות ו') כתב דלצורך מצוה מותרין ליהנות ממעשה נסים אף במצוה דאית בה הנאת הגוף, ומתיר בזה דברי הגמ' סנהדרין (ס"ה): רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה. ולכאור' קשה דהאיך אכלו ממה שנברא להם ע"י ספר יצירה, הרי הוי מעשה נסים דאסור ליהנות מהם, אך כיון דהם היו עניים ולא היה להם בשר אחר לצורך שבת קדש רק זה, א"כ הוי לצורך מצוה, ולצורך מצוה מותרין ליהנות ממעשה נסים.

כתיב (יד, כו) 'נטה את ידך על הים', בפירוש הרא"ש על התורה כתוב שמעתי מפי אבא מרי ע"ה שקריעת ים סוף לא נעשית במטה, והטעם לפי שהיו מלעיגים על משה והיו אומרים מה כוחו ומה טיבו של משה והלא הקטן ממנו אלו היה בידו המטה היה ג"כ יכול לעשה נסים ונפלאות כמוהו, לכן צוה הקב"ה למשה 'ואתה הרם את מטך' פי' הפרישהו ממך לשון תרומה 'ונטה את ידך על הים ובקעהו', וזהו שאמר הפסוק 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו' אז הרגישו היכולת שהיה ביד משה בלתי המטה וחזרו והודו לראשונות.

לכאור' דבריו הם דלא כרש"י על הפסוק (יז, ה) 'ומטך אשר הכית בו את היאר' שכתב מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורעניות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים, לכן נאמר אשר הכית בו את היאר, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן.

כתיב (טז, כ) 'ויקצוף עליהם משה'. יש לעיין מדוע על חטא זה קצף משה יותר משאר מקומות. המשך חכמה מפרש שהענין של המן היה בטחון נפלא ונסיון תמידי, כי המה בארץ לא זרועה ומונח מן על הקרקע והולך לאיבוד, והמה לא ילקטון רק הנצרך לאותו יום, וזה נסיון תמידי בכל יום, אבל כאשר הותירו וירום תולעים ויבאש, שוב לא היה בזה נסיון לא ילקטון רק הנצרך לאותו יום כי הרי לא יועיל כלום ללקוט לצורך מחר דהא ידעו עכשיו שהכל ירום בו תולעים ויבאש ובטל הנסיון ולכך קצף עליהם משה.

אבל הקב"ה לא קצף, כי בזה יהיה הנס גדול בשבת שלא הבאיש מה שלקטו ביום הששי, ובלא זה לא ידעו הנס של שבת.

כתיב (טז, יח) 'וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעית לא החסיר איש לפי אכלו לקטו, ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר, ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצף עליהם משה, וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחס השמש ונמס'. קשה למה חזר וכתב עוד פעם וילקטו איש כפי אכלו הרי כבר יודעים את זה ממה דכתיב בתחילה, וכן קשה למה בתחילה נאמר 'לפי אכלו' ובסוף נאמר 'כפי'.

המלבי"ם מפרש שע"י שקצף משה לא לקטו אח"כ בכל בקר רק איש כפי אכלו, ר"ל שלא לקטו עוד עומר לגלגלת, רק כפי מה שאכלו ביום הקודם, שמי שהותיר חצי העומר לא לקט למחר רק חצי העומר לגלגולת, אחר שהראו שדי להם בחצי העומר. ולכן כתיב בסוף 'כפי אכלו' ולא 'לפי', כי תיבת 'לפי' מציין העתיד, ואילו תיבת 'כפי' מציין העבר, כי בתחילה הם ליקטו לפי הראוי לאכול, אבל בסוף רק כפי אכלו היינו כפי מה שאכלו יום אתמול. עוד היה להם עונש ב' וחס השמש ונמס, שאחר שאכלו בשחרית נמס תיכף כדי שלא יותירו כלל מסעודתם אף על סעודת הערב, וזה היה רק במן של אלה האנשים שקצף עליהם משה, והיה הלמוד בזה שמי שרודף אחר ההון לא יתקיים בידו.

וע"י המן למד דעת את העם [שמפתח של פרנסה הוא ביד ה' לבדו ב] שעיקר מזון השלמים הוא המזון הרוחני שהוא מזון הנפש שהוא עיקר האדם עד שלא יחיה על המזון הגשמי רק על מוצא פי ה', ג] שלא יטריד האדם את עצמו לאסוף הון ועושר בסכנת הליכת ימים ומדבריות ואיים רחוקים כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, והגם שצריך שיעשה מעט כמ"ש ויצא העם ולקטו, בכ"ז פרנסתו מזומן לו אצל ביתו וכשיוצא מביתו תיכף ימצאנו, ד] שכל מי שיש לו מה לאכול היום ואומר מה נאכל למחר הוא מקטני אמנה כדכתיב ולקטו דבר יום ביומו, ה] שכל מזונותיו קצובים חוץ מהוצאת שבת ששיג אותו לפי הכנתו וחפצו להתענג על ה'.